

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

БАКИНСКИЙ СЛАВЯНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

На правах рукописи

НИГЯР ИЛЬХАМ ГЫЗЫ БУНЬЯДОВА

**ТВОРЧЕСТВО Ю.ПОЛЯКОВА В КОНТЕКСТЕ
СОВРЕМЕННОЙ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
(ОТ РЕАЛИЗМА К ПОСТМОДЕРНИЗМУ)**

5718.01 – Мировая литература (русская литература)

АВТОРЕФЕРАТ

**диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по филологии**

Баку – 2016

Диссертация выполнена на кафедре современной русской литературы Бакинского славянского университета

Научный руководитель: *доктор филологических наук, профессор*
Флора Султан гызы Наджиева

Официальные оппоненты: *доктор филологических наук, профессор*
Рафик Манаф оглы Новрузов

доктор философии по филологии
Ия Гурамовна Зумбулидзе

Ведущая организация: Кафедра мировой литературы
Азербайджанского государственного педагогического университета

Защита состоится «27___» апреля 2016 года в «___» часов на заседании Диссертационного совета Д 02.071 по защите диссертаций на соискание ученой степени доктора филологических наук и доктора философии по филологическим наукам при Бакинском славянском университете по адресу: AZ 1014, г.Баку, ул. С.Рустама, 25.

С диссертацией можно ознакомиться в библиотеке БСУ.

Автореферат разослан «___» марта 2016 года.

Ученый секретарь
Диссертационного совета Д 02.071,
доктор философии по филологии,
доцент

Н.Р.Мугимова

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Актуальность темы. В последние годы точкой отсчета для определения начала «современного периода» развития русской литературы берется середина 1980-х годов, время, которое ознаменовано коренными переменами, получившими название «перестройки». Основной характеристикой литературы, которая стала появляться начиная с этого времени, можно считать ее отход от нормативности, официозной заданности и дидактичности, тяготение к созданию новых моделей, тенденция к литературным трансформациям разного рода и на разном уровне (тематическом, жанровом, стилевом и т.п.).

Эстетическим двигателем этих процессов явилось взаимодействие реалистического и модернистского типов художественного сознания, которое стало, по мнению многих исследователей, «магистральным сюжетом» развития литературы. Это можно отнести как к периоду в целом, так и к художественным системам в творчестве отдельных писателей и в отдельных произведениях.

Намечая анализ современной прозы с её дуализмом в выборе методов освоения действительности, с её специфическим соединением реализма с постмодернизмом, мы избрали в качестве конкретного материала исследования творчество одного из наиболее ярких писателей Ю.Полякова. Выбор этот был обусловлен тем, что его произведения аккумулируют в себе основные идейно-эстетические тенденции русской прозы конца XX – начала XXI веков.

Произведения Ю.Полякова, написанные еще до «перестройки» (книга стихов «Время прибытия», повесть «ЧП районного масштаба», «Работа над ошибками», «Сто дней до приказа» и др.), принесли автору широкую популярность. Это были остросоциальные реалистические произведения, посвященные самым актуальным проблемам советской эпохи – комсомол, школа, армия, где автор смело разоблачает пороки отдельных сфер общественной жизни.

Смелостью обращения к щекотливым темам, первенством в обозначении новых тем и героев, поиском новых путей анализа постсоветской эпохи отличаются и многие произведения писателя постперестроечного времени. Это и «Апофегей», появившийся в

1989 году, где впервые в русской литературе изображается Ельцин, и «Демгородок», выход которого совпал с расстрелом российского парламента осенью 1993 года. Начиная с середины 1990-х годов, а конкретно, с романа «Козленок в молоке» (1996), произведения Ю.Полякова, стали привлекать внимание критики своим обращением к постмодернистской эстетике. Выдержавшая множество изданий, эта книга привлекла внимание и переводчиков. В частности, в 2006 году она была переведена и на азербайджанский язык коллективом авторов Бакинского славянского университета.

Успеху «Козленка в молоке» в немалой степени способствовало использование сильных сторон постмодернизма в реалистической ткани произведения. И в последующих произведениях Ю.Полякова – «Небо падших» (1998), «Замыслил я побег» (1999), «Грибной царь» (2005) и др., написанных в жанрах «эпического анекдота», «новой социально-психологической драмы» и т.п., также широко используются элементы постмодернистской эстетики.

Ю.Поляков известен и своими публицистическими произведениями, которые объединены в сборники «От империи лжи – к республике вранья», «Порноκραтия», «Зачем вы, мастера культуры?». Он вёл журналистские колонки в таких газетах, как «Труд», «Собеседник», «Московский комсомолец», а с 2001 года по настоящее время является главным редактором «Литературной газеты».

Таким образом, Ю.Поляков ведёт интенсивную работу во всех областях литературного творчества. Многие его произведения, как в советское, так и в постсоветское время, удостоены высоких премий и наград, они переводятся на многие языки мира, в том числе и на азербайджанский язык. Произведения Ю.Полякова сегодня включаются в школьные и вузовские курсы современной российской литературы.

Все это диктует необходимость обращения к творчеству Ю.Полякова, находящегося на магистральной современной литературного процесса. Исследование ведущих тенденций современной русской литературы, в частности, взаимодействие, синтез реалистической и постмодернистской систем художественного освоения мира в творчестве этого писателя представляется весьма актуальным.

Объектом исследования являются, в первую очередь, произведения Юрия Полякова, а также книги наиболее ярких представителей литературы рубежа XX–XXI веков, в контексте которой и рассматривается более детально, под углом зрения заявленной темы – творчество данного писателя.

Предмет исследования – проблематика и поэтика современной русской литературы на рубеже эпох, место и значение творчества Ю.Полякова в современном литературном процессе, своеобразие отражения в его произведениях художественного освоения современного мира в системе координат реалистического и постмодернистского подходов.

Методы исследования базируются на принципах системного, типологического анализа закономерностей историко-литературного процесса конца XX – начала XXI века с опорой на фундаментальные исследования по истории и теории современного литературного процесса, русской литературы означенного периода.

Степень разработанности темы. Современной русской литературе уделяется достаточное внимание в критике и литературоведении последних лет. Создан целый ряд учебников, учебных пособий по русской литературе конца XX – начала XXI века. Среди них: Ю.Минералов. История русской литературы: 90-е годы XX века. М., 2002; А.Болшев, О.Васильева. Современная русская литература (1970-90-е годы). СПб., 2000; Н.Лейдерман, М.Липовецкий. Современная русская литература: 1950-1990-е годы. В 2-х тт. М., 2003; Г.Нефагина. Русская проза второй половины 80-х – начала 90-х годов XX века. Минск, 1998; ее же: Русская проза конца XX века, М., 2003; И.Скоропанова. Русская проза конца XX века. М., 2002. Современная русская литература (1990-е г. начало XXIв.). М., СПб., 2005; Ф.Наджиева. Русская литература сегодня. Баку, 2015 и др.

Широко издаются и монографии, сборники по отдельным вопросам современной русской литературы: М.Абашева. Литература в поисках лица. Пермь, 1999; А.Немзер. Литературное сегодня. О русской прозе. 90-е. М., 1998; А.Мережинская. Художественная парадигма переходной культурной эпохи: Русская проза 80-90-х годов XX века. Киев, 2001; А.Архангельский. У парадного подъезда: Литературные и культурные ситуации периода гласности (1987-

1990). М., 1991; В.Курицын. Русский литературный постмодернизм. М., 2000; Постмодернисты о посткультуре: Интервью с современными писателями и критиками. М., 1996; Русская проза XX века. Школы. Направления. Методы творческой работы. М., 2003; Б.Тух. Первая десятка современной русской литературы. Сб. очерков. М., 2002; М.Эйнштейн. Постмодернизм в России: Литература и теория. М., 2000 и др.

Во всех этих книгах в той или иной степени находит отражение и имя Ю.Полякова. Но, на наш взгляд, освещено его творчество в этой литературе всё же крайне недостаточно. Конечно, имеется и специальная литература, посвященная отдельным произведениям Ю.Полякова, представленная литературно-критическими статьями Н.Скатова, В.Куницына, А.Большаковой, В.Бондаренко, А.Ципко, Г.Орехановой и многих других, а также монографией А.Большаковой «Феноменология литературного письма: о прозе Юрия Полякова» (2005). Но творчество Ю.Полякова всё еще не исследовано в полном объёме, в частности, в том ракурсе, который избран в данной диссертации.

Цель диссертации – исследование творчества Ю.Полякова в контексте современной русской литературы в процессе последовательного освоения в нем реалистического и постмодернистского способов отражения мира.

Для достижения данной цели в диссертации ставятся следующие **задачи**:

- рассмотреть ведущие тенденции современной русской литературы;
- выявить соотношение реализма и постмодернизма в литературе конца XX – начала XXI века;
- рассмотреть творчество Ю.Полякова и его место в современном литературном процессе;
- определить основной способ отражения жизни в творчестве Ю.Полякова, рассмотреть проблематику его произведений;
- проанализировать особенности творческой манеры, своеобразие поэтики произведений Ю.Полякова;
- рассмотреть вопросы восприятия произведений Ю.Полякова в инонациональной среде, в частности, перевод романа «Козленок в молоке» на азербайджанский язык, и оценку творчества Ю.Полякова в Азербайджане.

Научная новизна исследования заключается в том, что творчество Ю.Полякова впервые становится предметом исследования в комплексном плане, в единстве всех сторон его литературного творчества – проза, драматургия, публицистика. Кроме того, это монографическое исследование ведется в контексте всей современной русской литературы.

Новым является и рассмотрение на конкретном материале произведений писателя сочетания реализма и постмодернизма. Впервые проводится исследование использования писателем в своём творчестве самых разных жанров в динамике их развития, от самых первых произведений, написанных в конце 70-х годов, до последних, датируемых началом XXI века.

В связи с переводом романа Ю.Полякова «Козлёнок в молоке» азербайджанские читатели получили возможность прочтения этого произведения на родном языке, а исследователи откликнулись на него различными публикациями. Это позволило затронуть проблему перевода и восприятия одного из произведений Ю.Полякова в Азербайджане, систематизировать имеющуюся критическую литературу по творчеству русского писателя, осветить созвучность тем, проблем, поднимаемых Ю.Поляковым, азербайджанской литературе.

Теоретическая и практическая значимость исследования определяется, прежде всего, тем, что здесь сочетаются как историко-литературный, так и научно-теоретический аспекты изучения современного литературного процесса. Фактический материал, теоретические суждения и обобщения, содержащиеся в работе, могут быть использованы при изучении русской литературы современного этапа, а также могут служить подспорьем для изучения реализма и постмодернизма в литературном процессе указанного периода. Материалы диссертации, в особенности, по творчеству Ю.Полякова, могут быть использованы в лекционных курсах по истории современной русской литературы, спецкурсах и спецсеминарах.

Основные положения, выносимые на защиту:

1. Своеобразным культурным кодом ряда произведений современного этапа русской литературы, намеченного в середине 1980-х годов, стало создание гротескной картины мира. Ирония и сарказм стали выдвигаться на передний план. Наметилось широ-

кое обращение к запретным темам и проблемам, а также стало наблюдаться обновление жанровых форм. Это была реакция на запреты тоталитарного режима. И на этом фоне появились интересные писатели, создавшие глубоко индивидуальные произведения, отражающие в новой манере новое время.

2. Социальная доминанта, характеризующая большинство произведений Ю.Полякова, о которой говорят как о главном достоинстве поляковских произведений, казалось бы, исключает разговор о высоком художественном мастерстве писателя. Но это не так. При всей социальной заостренности многих тем, поднимаемых Ю.Поляковым, он использует в своих произведениях целую палитру своеобразных художественно-изобразительных средств. На основе богатейших ресурсов русского языка писатель создаёт множество неологизмов, моментально входящих в разговорный обиход. Его язык афористичен, богат метафорами, тем самым он открывает возможность для глубоких исследований не только стилистики писателя, но и стиля современной прозы в целом.

3. Творчество Ю.Полякова всё чаще относят к постмодернизму, хотя он сам не раз называл себя «гротесковым реалистом». На наш взгляд, не может быть отнесен полностью к постмодернизму даже его роман «Козлёнок в молоке», который многими исследователями называется «первым постмодернистским произведением». Этот роман, как и последующие книги писателя, органично сочетает в себе элементы как реалистического, так и постмодернистского способов отражения действительности.

Апробация исследования. Диссертация выполнена на кафедре современной русской литературы Бакинского славянского университета. Основные положения диссертации докладывались на научных конференциях, семинарах кафедры современной русской литературы, нашли отражение в публикациях автора в различных научных сборниках и периодических изданиях и материалах конференций.

Структура диссертации. Работа состоит из введения, трех глав, заключения и списка использованной литературы.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ РАБОТЫ

Во **введении** обосновывается выбор темы и её актуальность, определяются предмет, объект, цели и задачи работы, даётся ха-

рактика степени изученности темы в современном литературоведении, указываются методы исследования, формулируются основные положения, выносимые на защиту, подчёркивается теоретическая и практическая значимость диссертации.

Первая глава – **«Основные тенденции развития современной русской литературы»** – состоит из двух разделов. В первом разделе, названном **«Общественная и литературная обстановка конца XX - начала XXI века»**, определяются предпосылки выделения данного хронологического отрезка в отдельный этап, в обзорном порядке рассматриваются основные идейно-эстетические процессы, которые характеризуют это время. Утверждается, что в 1990-е годы XX века происходит соединение и обобщение всего спектра историко-литературных проблем XX века и завершение многих экспериментов, художественных поисков, начатых еще в начале этого века. Происходит разделение литературы на реалистическую и модернистскую, постреалистическую и постмодернистскую, элитарную и массовую, появляются многие новые, оригинальные произведения, спровоцированные свободой слова, что поставило перед исследователями задачу выработки иных методов и приемов анализа произведений. Трудность анализа состояла и в размывании жанровых границ, трансформации жанров, в языковых экспериментах, которые характерны для литературы переходной эпохи, начавшейся с середины 1980-х годов.

Новый этап в развитии общества привёл к неизбежным, вполне определённым изменениям в литературе, к её обновлению. Факторами обновления литературы в этот период можно считать появление «возвращенной литературы», публикацию ранее запрещенных «авангардных» произведений, повлекшую за собой широкую исследовательскую работу, а в результате – поляризацию литературных критиков и в целом литературных изданий в соответствии с их политическими и эстетическими позициями.

Во втором разделе под названием **«Основные направления постсоветской прозы»** речь идёт о возрождении ранее незаслуженно обойденных вниманием направлений литературы, например, фантастического направления (журнал «Если»). Через освоение западных мифов шли к собственным сюжетам и героям русские писатели-фантасты (М.Семенова, С.Лукияненко, М.Фрай, М. и С.Дьяченко, Е.Хаецкая и др.).

Наполняется новым содержанием в конце 80-х годов и так называемая «женская литература», которая привносит в литературу ранее не исследованные тематические пласты. Среди женщин-писательниц этого времени выделяются А.Бернацкая, Л.Ванеева, С.Василенко, Е.Вильмонт, А.Данилина, М.Королева и др. Иногда к этой литературе причисляют также Л.Улицкую, Т.Толстую и Л.Петрушевскую.

В переходную эпоху продолжают развиваться и традиционные тематические линии прозы – деревенская, городская, военная, историческая и т.п. Но они в новое время, оставаясь в русле реализма, наполняются иным содержанием. Их авторы – это корифеи деревенской прозы Е.Носов, В.Белов, В.Распутин и др., а также молодые писатели, вступившие в литературу с этой темой в 1990-е годы (например, Б.Екимов).

Возрождается и обогащается новыми гранями в конце 1980-х – 1990-е годы тема Великой Отечественной войны в творчестве В.Астафьева, в романе Г.Владимова «Генерал и его армия». В это время затрагивают тему афганской войны С.Алексиевич, Б.Горцев, К.Таривердиев, О.Ермаков, А.Проханов и др. Появляется и ряд произведений о кавказских войнах (В.Маканин «Кавказский пленный»).

Очередной поворот к исторической прозе ознаменовался собственно историческими романами (Д.Балашов), романами-притчами, романами-сказками, реконструирующими историю (Ф.Искандер), «играющими» с ней (В.Пелевин, Ю.Буйда, Б.Акунин).

Реализм в этот период развивается не только в произведениях писателей старшего поколения, но и в «молодой» литературе. Параллельно набирает силу с середины 1980-х годов постмодернистское течение (Д.Пригов, Л.Рубинштейн, В. Сорокин, В.Ерофеев, Т.Кирилов и др), «хотя фактически русский постмодернизм 1980-1990-х годов представляет собой сумму нескольких тенденций и течений»¹. С начала XXI века все чаще говорят о возвращении к реалистическому отображению мира, о новом, а затем и новейшем

¹ Лейдерман Н., Липовецкий М. Современная русская литература. 1950-1990-е годы. В 2 тт. Т.2.М., 2003, с.422.

реализме, наконец, о постреализме, основанном на синтезе реализма и модернизма (В.Маканин, М.Харитонов, Б.Буйда).

Полученная в годы перестройки свобода слова раскрепостила литературу, открыла широкие возможности экспериментирования в области формы, появления новых жанровых образований. Меняется герой, обновляется язык и в целом стилистика. Одновременно «происходит своего рода эмансипация читателя, освобождение его от диктата прежней литературоцентристской идеологии и давления стандартов «высокого вкуса»².

Одним из интереснейших представителей этой эпохи, вошедшим в свое творчество основные, значимые завоевания и противоречия современного ему литературного процесса, является Юрий Поляков. обстоятельному анализу его творчества в контексте современного литературного процесса, о котором речь шла выше, и будут посвящены вторая и третья главы данной диссертации.

Вторая глава – **«Особенности реализма Юрия Полякова»** – состоит из двух разделов. Первый раздел – **«Социальная доминанта произведений Ю.Полякова, созданных на рубеже веков»** – посвящена анализу начала творческого пути писателя, его приходу в литературу, а также ряду произведений Ю.Полякова, в которых в реалистическом ключе «последний советский писатель» (по определению Н.Михалкова) разрабатывает уже с позиций нового времени темы и проблемы советского периода.

Уже в первых стихотворных произведениях, вошедших в сборники «Время прибытия», «Разговор с другом» и «История любви», Ю.Поляков демонстрирует внимание к слову, «семантическую радугу» слова, что получило развитие в его последующей прозе, драматургии, публицистике. Но при этом все его произведения, написанные в самых разных жанрах, объединяет социальный пафос, социальная направленность.

Центральное место в творчестве писателя занимает художественная проза, в которой он «жаждет разрушать мифы, которые

² Зоркая Н. Книжное чтение в постперестройку // «Пушкин». Тонкий журнал читающим по-русски, 1997, № 1, с.35.

ему навязывает общество»³. Именно в прозе Юрия Полякова, ставшая «основными темами» ряда его повестей и романов, отражаются почти все жизненные вехи, пройденные писателем и его страной в эпоху перелома. Он пишет о комсомольских и партийных вожаках («ЧП районного масштаба» – 1985), о проблемах советской школы и школьной системы («Работа над ошибками» – 1986), об армейской службе и порядках в Советской Армии («Сто дней до приказа» – 1987), об аппаратах власти («Апофегей» – 1989), о заграничных вояжах («Парижская любовь Кости Гуманкова» – 1991), о проблемах демократии и демократического общества («Демгородок» – 1993), о творческой среде, жизни литературной интеллигенции («Козлёнок в молоке» – 1996), о политической борьбе в предвыборной компании и «новых русских» («Небо падших» – 1998), о банковской системе и проблеме «эскейперов» («Замыслил я побег» – 1999), проблемах постсоветского времени («Грибной царь» – 2005) и др. Но главное здесь – не отражение собственного опыта, а позиция Ю.Полякова, который с самых первых произведений, написанных ещё в пору соцреализма, смело вскрывает пороки социалистической действительности и её важнейших институтов.

Начиная с повести «Апофегей», в творческой манере Полякова появляются новые черты. Писатель заметно отходит от принесшей ему популярность острой социальной тематики, больше сосредотачиваясь на внутренней жизни героев. Это заметно обогатило художественную палитру прозаика. Формируется особый, легко узнаваемый «поляковский» стиль, складывающийся из смешения разной лексики, игры слов, иронии, незаметно переходящей в лиризм. Здесь намечается сатирическое изображение характеров и обстоятельств, их формирующих, «обличительность», «социальная острота», «социографичность», которые характеризуют всё дальнейшее творчество писателя.

С первых своих произведений, появившихся ещё до распада Союза, Юрий Поляков смело обращается к «табуированным» темам советской армии, комсомола, партии, школы, вскрывая недостатки социалистического общества. Свой метод он называет

³ Поляков Ю. Как я был колебателем основ // Ю.Поляков. Собрание сочинений. В 5 тт. Т.1. М.: Росмэн, 2004, с.16.

«гротескным реализмом» (М.Бахтин), который торжествует в литературе в пору борьбы нового со старым.

Во втором разделе второй главы – **«Новый взгляд на эпоху «уходящего социализма» и новая эстетика»** – анализируются произведения Ю.Полякова, в которых намечается новый взгляд на эпоху социализма и тоталитарную систему. В повести «Парижская любовь Кости Гуманкова» эта тенденция получает своё яркое художественное воплощение. Поляков одним из первых пытается взглянуть на уходящую советскую эпоху с добрым, ностальгическим юмором, облекая это в новые жанровые формы, что на фоне тогдашних настроений вызвало гнев критиков и очередной успех у читателей. Он соединяет в своих произведениях элементы бурлеска, бытового реализма, сатиры, даже трагедии, органично их переплетая и тем самым создавая «свой жанр». Выведенная здесь галерея образов, жизненная коллизия, положенная в основу повести, дают чёткое представление о советском обществе доперестроечного времени.

Первым результатом синтеза ведущих тенденций времени, реалистической эстетики и постмодернистских элементов явилась повесть «Демгородок», написанная в начале 1990-х годов. Повесть содержала сатирическую направленность против политики Ельцина и «младореформаторов», предупреждала об опасности псевдодемократии, «дерьмократии», как её называет Поляков. Это сложное по жанровой структуре произведение названо «выдуманной историей». Здесь автор совмещает политическую сатиру, антиутопию, детектив, литературную пародию и любовную драму.

Тема этой повести органично связана с пафосом публицистических выступлений прозаика в 90-е годы, в которых писатель открыто называет вещи своими именами. Это не только публицистическая летопись жизни советской, перестроечной и постсоветской России. Статьи Ю.Полякова отличаются афористичностью, оригинальным словотворчеством, эмоциональным накалом, т.е. в них очень сильна художественная составляющая.

В повести «Небо падших», в которой показан один из аспектов меняющейся действительности, обрисованы так называемые «новые русские», новый тип русской женщины. Повесть сравнивали по силе обличения социализма с «Архипелагом ГУЛАГ» А.Солженицына. Значительным произведением Ю.Полякова, на-

писанным в самом конце XX века, стал и роман «Замыслил я побег...», представляющий собой своего рода семейную сагу и охватывающий тридцать лет жизни страны. Критики по-разному определяли жанр этого произведения: «роман-анекдот», «эпический анекдот», «плутовской роман» и т.п.

Здесь выведен новый тип человека постсоветской эпохи – «эскейпер» (от английского «escape»). Это не «беглец» в обычном смысле слова, а человек, «убегающий» от действительности. Такова мета переходного времени, когда люди, потерявшие многие ориентиры в жизни, не умея найти своего места в ней, предпочитали «побег» от самих себя, от необходимости делать какой-либо выбор в кризисных ситуациях, и не только в личных отношениях, но и в своей социальной позиции в обществе.

Но «настоящую художественную энциклопедию постсоветской России» Ю.Поляков создаёт в романе «Грибной царь» (2005). Это социально-психологическая драма, в которой прослежена судьба советского человека, пытающегося противостоять постсоветскому времени. В центре романа «Грибной царь» драматическая ситуация. Здесь показана трагедия человеческой жизни. По своему сюжету роман несколько отличается от предыдущих произведений писателя, написанных в более динамичной форме. Он перебивается воспоминаниями, отсылками в прошлое, здесь использованы в некоторой степени и элементы «потока сознания». Роман, как и предыдущие произведения Ю.Полякова, насыщен социально-психологическими коллизиями с элементами сатиры, но теперь писатель более подробно останавливается на истории героя, его социально-нравственной драме, пытаясь понять причины его социальной и нравственной болезни.

Поляков во всех своих книгах, написанных даже после перестройки, остается по преимуществу реалистом, хотя и с некоторым отходом от традиционного реализма. Одновременное следование традиции и отход от неё являются характерной особенностью новой русской прозы на рубеже веков и реализуются в творчестве каждого из писателей, в том числе и в творчестве Ю.Полякова, сугубо индивидуально.

Социальная острота и злободневность первых повестей сделали Полякова чрезвычайно популярным писателем и знаковой фигурой «перестройки». Вместе с тем, успех книг Ю.Полякова

определяется не только заключенной в них правдой отображения жизни, но и их художественными особенностями. Это своеобразная ироническая манера изложения, великолепное языковое чутьё, богатая лексика, использование авторских неологизмов, новые жанровые формы и т.п.

Одним из вершинных его произведений Ю.Полякова, вызвавшим широкий резонанс, является роман «Козлёнок в молоке», переведённый на многие языки, в том числе и на азербайджанский. Именно об этом романе, его поэтике, а также о переводе на азербайджанский язык и восприятии в Азербайджане идет речь в следующей главе диссертации.

Третья глава, названная **«Особенности постмодернистской эстетики и роман «Козлёнок в молоке»** и состоящая из двух разделов, посвящена одному из самых популярных романов писателя. В первом разделе – **«Козлёнок в молоке» – роман-пародия на постмодернизм»** – рассматривается художественная структура произведения, написанного в 1993-1995 годах и изданного в 1996 году. Роман выдержал только за первые пять лет после своей публикации тринадцать изданий, потом много раз переиздавался, был театрализован и по сей день с успехом идёт на театральных подмостках, по роману также снят многосерийный фильм, который демонстрировался в некоторых странах.

Этот роман называли «энциклопедией писательской жизни», так как в нём дано представление писателя о состоянии литературы в советскую и постсоветскую эпоху, хотя действие романа происходит накануне постсоветского периода. С присущей Полякову иронией показаны жизнь и быт писателей, среди которых есть и конъюнктурщики, и халтурщики от литературы, и лжеавторитеты. Здесь выведены образы и «шестидесятников», и реалистов, и «контекстуалистов», под которыми подразумеваются, видимо, концептуалисты, и многие другие представители новейших литературных течений. Одним из объектов поляковской иронии в романе «Козлёнок в молоке» являются и постмодернисты, поэтому многие критики называли этот роман пародией на постмодернизм.

Писатель очень хорошо знает ту среду, о которой повествует в романе и достоверно её воссоздаёт. Название романа вызвало удивление и породило множество интерпретаций. Выражающее

основную идею автора, оно происходит от ветхозаветного выражения «Не вари козлёнка в молоке матери его», в котором содержится табу из Моисеева кодекса. Это запрещение может толковаться по-разному. Свою трактовку даёт и Ю.Поляков, считая, что мы нарушаем это табу повсеместно, поголовно, разрушая природу, переступая через нравственные законы.

Линия социального анализа существующей реальности, которая характерна для предшествующих произведений писателя, представлена и в «Козлёнке в молоке», где в сатирической форме разоблачается неприглядная роль творческой интеллигенции, наглядно показывается, как формируются виртуальные «talанты» в литературе. Роман раскрывает смысл модного сегодня во всех областях слова «раскрутка», в данном случае применительно к писателю. В романе создана целая галерея образов представителей литературного мира. Это, в первую очередь, сам герой-рассказчик. Он писатель, который не лишён определенных способностей и мечтает создать своё «главненькое» произведение, но для того, чтобы прожить, надо заниматься халтурой: писать «Историю Московского шинного завода», переводить на русский язык поэтов национальных республик, например, Эчигельдыева. Его «Весенние ручьи созидания», написанные в советское время, сменяются на «Ручьи перестройки», а затем «Ручьи суверенитета». Он сочиняет так называемые «эпиграммушечки», благодаря которым он даже заслужил поездку за границу. Тематика и объекты этих эпиграмм молниеносно меняются, в зависимости от общественно-политической ситуации.

Единственным писателем, «упорствующим в своих принципах», показан в романе «поэт-орденоносец» Костожогов. Когда-то знаменитый писатель после перестройки идёт работать в школу учителем литературы. Многие писали, что прототипом Костожогова был Солженицын. Но герои романа «Козлёнок в молоке» – это типические образы, в которых обобщены наиболее характерные черты людей, занимающихся литературным трудом.

На примере жизни начинающего писателя Чурменяева, «внука классика детской литературы», показано, как некоторые писатели в советское время разными способами получали мировую известность. Достаточно сказать, что замысел постмодернистского романа этого писателя «Женщина в кресле», который был на-

правлен в западные издательства, появился, когда он вдруг представил Настасью Филипповну на приёме у гинеколога.

Здесь налицо «игра с осколками», деконструкция, «переписывание» сюжетов и тем классической литературы. Писатель показывает, как после этого Чурменияев ходит исключительно в сопровождении западных журналистов и наблюдающих за ними сотрудников КГБ. Слежку прекратили только после объявления гласности, а сотрудники, когда-то ведущие слежку за неблагонадежным писателем, теперь уже просят подписать для них несколько экземпляров нового переиздания романа «Женщина в кресле».

В романе Полякова есть и другие, не менее живописные образы из мира советской литературы: поэт Одуев, раньше просто Удоев, сын богатых родителей, работающих за границей; «бабушка русской поэзии» Ольга Эмануэлевна Кипяткова, которой посчастливилось быть какое-то время переводчицей при разговоре Сталина с Андре Жидом; Стас Жгутович, работающий в букинистическом магазине, но мечтающий издать свою книгу стихов, для чего он снабжает редкими книгами всю литературную Москву. Особое место отводится критикам. Это Закусонский, который за определённую плату может вознести любого начинающего писателя до небес, или полностью свести его на нет; Любин-Любченко, с важным видом изрекающий «истины». Не обходит стороной Ю.Поляков и вечный спор семитов и антисемитов, отображая это в глубоко комической форме в образах двух, очень выразительно выписанных персонажей: Ивана Ивановича Медноструева, автора «Тьмы», и Ивана Давидовича Ирискина, автора «Темноты», полемика между которыми идёт уже много лет.

В романе руководит Союзом советских писателей, естественно, представитель соцреализма Николай Николаевич Горынин, автор знаменитого, вошедшего во все учебники, антологии и переведённого на все сущие языки романа «Прогрессивка». Он теперь, ничего не делая, терпеливо ожидает свою «Гертруду» (Героя труда).

В такой ситуации вполне правдоподобной кажется история, положенная в основу романа Ю.Полякова «Козлёнок в молоке». Герой-рассказчик, выпивая с приятелями в ресторане Центрального дома литераторов, поспорил, что из любого первого встреч-

ного, даже не способного писать человека, он сможет сделать всемирно известного писателя, лауреата Пулитцеровской премии по литературе. В качестве будущего «писателя» избирается Витька Акашин, малограмотный рабочий-«чальщик», которого даже из ПТУ выгнали за неуспеваемость. В романе показывается, как этот план начинает воплощаться в жизнь. Витек, Витька Акашин и на самом деле в самое короткое время становится известным писателем, роман которого, состоящий из листов белой бумаги, выдвигают на «Бейкеровскую премию».

Но не только проблема литературной среды решается в романе Полякова. Через неё писатель выходит к множеству вопросов о современной жизни и современном человеке, об истории и традициях, о том новом, что входит в нашу жизнь и переделывает нас, но не всегда в лучшую сторону. Оказавшись в вакууме, образовавшемся от перемены всего вокруг, человек чувствует себя оторванным от прошлого, но не принявшим и наступившего настоящего.

Конкретным объектом сатиры Полякова в его романе-эпиграмме «Козлёнок в молоке» становится не только центральный герой Витька Агашин, но и вся общественная система, при которой оказывается возможной такая абсурдная, парадоксальная ситуация.

Роман «Козлёнок в молоке» имеет интересную композиционную структуру. Он разбит на 31 главу, две из них, это «Пролог на небесах», которым открывается произведение, и «Эпилог на небесах», заключающий повествование. Каждая из остальных 29 глав имеет свою конкретную проблему, основная идея каждой из этих глав выражена в их «говорящих» названиях. Во многих из них обыграны известные выражения, названия популярных произведений. Так, например, «В начале было пиво», «Спор книгопродавца с поэтом», «С кем вы, подмастерья культуры?», «Как поссорились Иван Иванович с Иваном Давыдовичем», «Виктор Акашин как зеркало русской революции», «Бостон – город хлебный», «Немного солнца в похмельной крови», «Униженный и отстраненный» и другие.

Ю.Поляков широко использует аллюзии как основной приём создания комического эффекта. Почти каждое название – это отсылка к расхожему высказыванию, литературному факту, назва-

нию известных художественных произведений и т.д. Ещё древние греки в своём комическом искусстве не могли обойтись без аллюзий. Ю.Поляков, ставя задачу сатирического осмеяния, изображения, прибегает к этому известному с древности приёму и, надо сказать, очень успешно его применяет в своём произведении.

Во втором разделе третьей главы – **«Козлёнок в молоке» на азербайджанском языке и его восприятие азербайджанской критикой** – затрагивается вопрос восприятия этого романа азербайджанской аудиторией и рассматривается его перевод на азербайджанский язык⁴.

Роман был переведён в Бакинском славянском университете группой переводчиков (Э.Башкечид, Я.Гулузаде, С.Мамедов, О.Самедов) под руководством К.Абдуллы, который и явился фактически инициатором обращения к переводу романа Ю.Полякова. К.Абдулла написал к книге предисловие, в котором дан краткий обзор творчества переводимого писателя. Выход романа в Баку на азербайджанском языке и приезд автора, известного российского писателя, публициста, редактора «Литературной газеты» Ю.Полякова на презентацию этой книги, вызвали широкий отклик в республиканской печати. В ведущих газетах появились сообщения об известном русском писателе, о его творчестве, о романе «Козлёнок в молоке», о переводе этого романа на азербайджанский язык, о том значении, которое имеет художественный перевод для освоения азербайджанским читателем произведений русской литературы.

В диссертации анализируется вся эта литература, в том числе статьи М.Коджаева, Э.Абдуллаева, выступления на встрече с писателем Э.Ахундовой и многих других журналистов, литературоведов и критиков Азербайджана. В республиках постсоветского пространства, в том числе и в Азербайджане, читатель не может сталкиваться с какими-либо трудностями в понимании описываемой в этом произведении эпохи, так как это была долгое время общая история, общие реалии бытия как для России, так и для Азербайджана. Многие из читателей этого романа жили и в советскую, и в постсоветскую эпоху, так что они легко понимают иронический подтекст романа, суть отдельных событий, на которые

⁴ Polyakov Y. Süddə çəpiş. Bakı: Kitab aləmi, 2006

указывается в произведении. Трудность заключается в особенностях лексики, семантических нюансов, игре со словом и т.п., отличающих афористичную прозу писателя, изобилующую неологизмами, не говоря уже о чисто стилистических, словообразовательных, синтаксических и иных различиях двух языков – русского и азербайджанского. Всё это, конечно же, представляло большую трудность при переводе этого романа на азербайджанский язык.

В диссертации рассматриваются отдельные моменты, свидетельствующие о достоинствах и просчётах перевода романа «Козлёнок в молоке» на азербайджанский язык. Прямо на первых же страницах выведен персонаж, который занимается торговлей квартирами. Его называют «Недвижимец». Это новое слово создано Поляковым как производное от имеющегося в русском языке слова «недвижимость» с помощью суффикса -ец (например, владелец, полководец и т.д.). В азербайджанском варианте это слово почему-то передано как «Nedvijimost», а не «Nedvijimets». Понятно, что такой перевод не несёт никакой информации о самом главном в ироническом облике этого персонажа, которого автор назвал «недвижимец». Переводчики могли бы здесь позволить себе некоторое «своеволие»: художественную обработку слова, которое в таком виде является «нечитаемым».

Употребляется в романе «Козлёнок в молоке» и такой неологизм Полякова, как «женоненасытник», образованный по аналогии со словом «женоненавистник». В азербайджанском варианте авторы переводят эти слова, просто раскрывая их смысл. Женоненавистник – это «qadınlara nifrət edən», а женоненасытник – «qadınlardan doymaq bilməyən».

Точно переведены почти все названия глав романа «Козлёнок в молоке». Каждая из них, содержит, как мы уже отмечали, аллюзии, отсылающие читателя к известным высказываниям, названию литературного произведения. К сожалению, и здесь есть ряд упущений. Вот, например, названная как аллюзия на евангельское «В начале было слово» глава романа «В начале было пиво» переводится как «Öncə pivə oldu». Представляющая аллюзию на название романа Франсуази Саган «Немного солнца в холодной воде» глава романа «Немного солнца в похмельной крови» оставлена вообще без внимания и переведена нейтрально – «Ertəsi gün».

Но в целом перевод романа «Козлёнок в молоке» Ю.Полякова на азербайджанский язык можно считать удачным, так как переводчикам удалось максимально приблизиться к оригиналу. Это касается, казалось бы, самого трудного – перевода стихотворных отрывков, четверостиший, которых очень много в тексте романа «Козлёнок в молоке». Эти эпиграммы, или «эпиграммешечки», как называет их герой, сочиняющий их по заказу, очень значимы для понимания сути тех или иных эпизодов, для раскрытия авторской позиции, атмосферы времени, о котором идёт речь, отношения автора к тем или иным историческим деятелям.

По заказу «нового русского» Недвижимца, который вдруг почувствовал себя богатым и гуляет со своими друзьями по-купечески на теплоходе, в сопровождении известных певцов, артистов, была сочинена следующая эпиграмма: «Налоги несущественны, // Политика – былье, // Когда срываешь с женщины // Французское бельё». А вот перевод этой эпиграммы: «Nə vergi, nə para, // Siyasət, filan – // Qadın paltarını // Soyunan zaman». Есть и другие, не менее удачные переводы таких эпиграмм, посвященных В.Жириновскому, М.Горбачеву, Б.Ельцину.

В романе с самого начала присутствует и постоянно фигурирует «настойка из маралых рогов», «мараловка», которую в Сибири называют «амораловкой» за её необоримо возбуждающее действие». Здесь игра слов «мораль» и «марал». Переводчики оставляют всё, как есть, т.е. называют и в азербайджанском тексте эту настойку «амораловкой» и «мараловкой», так как оба слова (amoral, maral) есть в азербайджанском языке в тех же смыслах и значениях, что и в русском. Но при этом «настойка из маралых рогов» звучит в азербайджанском варианте, как «içinə maral buynuzu salınmış içki», что буквально означает «напиток, в который положили рог марала».

Очень часто переводчикам удаётся дать удачный эквивалент при переводе некоторых слов, и они, проявляя некоторую вольность, не дают буквального перевода и несколько отходят от значения слова, данного в оригинале. Но в результате получается очень адекватный перевод. Например, название ресторана «У застоя» переведено, как «Durğunluğun sahilində», словосочетание «погремушка гласности» – «aşkarlığın zıncırovu» и т.д.

Роман «Козленок в молоке», пожалуй, самое популярное произведение Юрия Полякова. Его по праву называли лучшим прозаическим произведением 1990-х годов. В этом романе нашла отражение, на первый взгляд, совершенно неправдоподобная история. Полная юмора, сарказма, обличительной иронии, а главное, тонко подмеченных бытовых и портретных деталей, эта книга позволила создать художественно убедительную картину определённого этапа российской истории, а именно времени накануне перестройки. Писатель, обращаясь к творческой среде, к литераторам, раскрывает «механизмы», способные превратить полную бездарность в общепризнанного гения. В романе повествуется и о метаморфозах, которые происходят с талантливыми людьми, с представителями творческой интеллигенции в тоталитарном обществе.

В **Заключении** диссертации подводятся итоги исследования.

Основные положения диссертации отражены в следующих публикациях автора:

1. О путях формирования русской постсоветской литературы // Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri, Bakı: Mütərcim, 2013, №1, с.195-199.
2. Основные тенденции развития литературы переходного этапа (конец XX - начало XXI века) // Філологічні науки. Полтава, 2013, №14, с. 50-56.
3. Взгляд на эпоху «уходящего социализма» и новая эстетика Юрия Полякова // Dil və ədəbiyyat. BDU, Bakı, 2014, № 2 (90), с.145-148.
4. «Козленок в молоке» Юрия Полякова на азербайджанском языке // Azərbaycanşünaslığın aktual problemləri. Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 91-ci dönmünə həsr olunmuş V Beynəlxalq elmi konfransın materialları. Bakı: Mütərcim, 2014, с.132-134.
5. Современность и ее проблемы в творчестве Ю.Полякова // Doktorantların və gənc tədqiqatçıların XIX Respublika elmi konfransının materialları. Bakı, 2015, II cild, с.97-99.
6. Социальный пафос в творчестве Ю.Полякова и его художественное воплощение // Dil və ədəbiyyat. BDU, Bakı, 2015, № 4 (96), с.188-190.

7. Специфика идиостиля Юрия Полякова // Таğıуев охулары, BSU. Bakı, 2016, №1, с.177-181.
8. Публицистика сопротивления в творчестве Ю.Полякова // Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. Bakı: Mütərcim, 2016, №1, с.168-169.
9. Литературная деятельность Ю.Полякова в переломный момент «перестройки» // Filologiya məsələləri. Bakı, 2016, № 2, s.171-176.
10. Идеино-художественное своеобразие романа Ю.Полякова «Козлёнок в молоке» // Гуманитарные исследования. Журнал фундаментальных и прикладных исследований. Астраханский государственный университет, 2016, №1(57), с.86-92.

Əlyazması hüququnda

NİGAR İLHAM QIZI BÜNYADOVA

**Y.POLYAKOVUN YARADICILIĞI MÜASİR RUS ƏDƏBİYYATI
KONTEKSTİNDƏ (REALİZMDƏN POSTMODERNİZMƏ)**

5718.01 – Dünya ədəbiyyatı (rus ədəbiyyatı)

**Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilən dissertasiyanın**

AVTOREFERATI

BAKİ – 2016

**Dissertasiya Bakı Slavyan Universitetinin
Müasir rus ədəbiyyatı kafedrasında yerinə yetirilmişdir**

Elmi rəhbər: *filologiya elmləri doktoru, professor*
Flora Sultan qızı Naciyeva

Rəsmi opponentlər: *filologiya elmləri doktoru, professor*
Rafiq Manaf oğlu Novruzov

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
İya Quramovna Zumbulidze

Aparıcı təşkilat: Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin
Dünya ədəbiyyatı kafedrası

Müdafiə «_27_» aprel 2016-cı il saat «___» Bakı Slavyan Universitetinin nəzdində filologiya üzrə doktorluq və fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim olunan dissertasiyaların müdafiəsini keçirən D.02.071 Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ 1014, Bakı şəhəri, S.Rüstəm küçəsi, 25.

Dissertasiya ilə Bakı Slavyan Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat «___» mart 2016-cı il tarixində göndərilmişdir.

D.02.071 Dissertasiya

Şurasının elmi katibi,

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

N.R.Muqimova

İŞİN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı. Son illər rus ədəbiyyatının inkişafının «müasir dövrünü» müəyyən etmək üçün başlanğıc nöqtəsi kimi 1980-ci illərin

ortaları götürülür. Köklü dəyişikliklərlə yadda qalan bu dövr «yenidənqurma» adlandırılıb. Həmin vaxtdan etibarən meydana gələn ədəbiyyatın əsas xarakteristikası kimi onun normativlər, rəsmi göstəriş və didaktikadan uzaqlaşmasını, yeni modellər yaratmağa can atmasını, müxtəlif cür və ayrı-ayrı səviyyələrdə (tematik, janr, üslub s.) ədəbi transformasiyalara meyli olmasını göstərmək olar.

Bir çox tədqiqatçıların fikrincə bu proseslərin estetik hərəkətverici qüvvəsi ədəbiyyatın inkişafının «magistral süjeti» olan realist və modern tip bədii təfəkkürün qarşılıqlı təsiri oldu. Bunu həm bütövlükdə dövrə, həm də ayrı-ayrı yazıçıların, ayrı-ayrı əsərlərin bədii sisteminə aid etmək olar.

Biz gerçəkliyin əks olunması metodlarının seçimində dualizm, realizmlə postmodernizmin spesifik vəhdəti ilə fərqlənən müasir nəsrin təhlili üçün konkret material qismində bu dövrün ən parlaq yazıçılarından biri olan Yuri Polyakovun yaradıcılığına müraciət etmişik. Bu seçim onunla şərtlənir ki, yazıçının əsərləri XX əsrin sonları – XXI əsrin əvvəlləri rus nəsrinin bütün əsas ideya-estetik tendensiyaalarını ehtiva edir.

Y.Polyakovun hələ «yenidənqurma»dan qabaq yazdığı əsərlər («Gəlmək vaxtı» şeirlər kitabı, «Rayon miqyaslı fəvqəladə hadisə», «Səhvlər üzərində iş», «Əmrə yüz gün qalmış» povestləri və s.) müəllifə geniş şöhrət gətirdi. Bu, sovet dövrünün ən aktual problemlərinə (komsomol, məktəb, ordu) həsr olunan kəskin sosial xarakterli realist əsərlər idi. Həmin əsərlərdə müəllif ictimai həyatın ayrı-ayrı sahələrində olan qüsurları cəsarətlə ifşa edir.

Yazıçının yenidənqurmada sonrakı dövrdə yazdığı bir çox əsərləri də incə mövzulara cəsarətlə müraciət edilməsi, yeni mövzu və qəhrəmanların yazıya gətirilməsində birincilik, postsovet dövrünün təhlilində yeni yolların axtarışı ilə seçilir (1989-cu ildə nəşr olunan, rus ədəbiyyatında ilk dəfə B.Yeltsinin təsvir edildiyi «Apofeqey», işıq üzü görməsi Rusiya parlamentinin 1993-cü ilin payızında gülləbaranı ilə eyni vaxta düşən «Demqorodok»). Y.Polyakovun əsərləri 1990-cı illərin ortalarından etibarən, konkret olaraq «Süddə çəpiş» (1996) romanından başlayaraq postmodern estetikasına müraciətlə bağlı ədəbi tənqidin diqqətini cəlb etməyə başladı. Işıq üzü görəndən sonra dəfələrlə yenidən nəşr olunmuş bu kitab tərcüməçilərin də diqqətini cəlb edib. Məsələn, 2006-cı ildə kitab Bakı Slavyan Universitetinin müəllif kollektivi tərəfindən Azərbaycan dilinə tərcümə olunub.

«Süddə çəpiş» romanının realist məzmununda postmodernizmin güclü tərəflərindən istifadə edilməsi əsərin uğur qazanmasına xeyli dərəcədə kömək edib. Y.Polyakovun «epik lətifə», «yeni sosial-psixoloji dram» və s. janrlarda yazılmış sonrakı əsərlərində – «Əxlaqsızlar səması» povestində (1998), «Qərara gəldim ki, qaçam» (1999), «Göbələk padşahı» (2005) romanlarında da postmodern estetikası elementlərindən geniş istifadə olunur.

Y.Polyakov «Yalan imperiyasından yalançı respublikaya», «Pornokratiya», «Niyə gərəksiniz mədəniyyət ustaları?» adlı toplularda yer almış publisistik əsərləri ilə də tanınır. O «Trud», «Sobesednik», «Moskovski komsomolets» qəzetlərində jurnalist guşələri aparmış, 2001-ci ildən bu gün qədər isə «Literaturnaya gazetanın» baş redaktorudur.

Bələliklə, Y.Polyakov ədəbi yaradıcılığın bütün sahələrində intensiv işləyir. Onun bir çox əsərləri həm sovet dönmində, həm də postsovet dövründə yüksək mükafatlara layiq görüldü, dünyanın bir çox dillərinə, o cümlədən Azərbaycan dilinə tərcümə edilib. Bu gün Y.Polyakovun əsərləri Rusiyanın orta və ali məktəb proqramlarına salınımışdır.

Bütün bunlar müasir ədəbi prosesin magistral xəttində yer alan Y.Polyakov yaradıcılığına müraciət etmək zərurətini şərtləndirən cəhətlərdir. Eyni zamanda müasir rus ədəbiyyatının inkişafının aparıcı tendensiyalarının, xüsusən dünyanın bədii əks olunmasında realist və postmodern sistemlərin qarşılıqlı təsiri və sintezinin bu yazıcının yaradıcılığı nümunəsində tədqiqi olduqca aktualdır.

Tədqiqatın obyektini ilk növbədə Yuri Polyakovun, həmçinin XX əsrin sonları – XXI əsrin əvvəlləri ədəbiyyatının ən parlaq nümayəndələrinin əsərləri təşkil edir. Y.Polyakovun yaradıcılığı həmin kontekstdə daha müfəssəl tədqiq edilir.

Tədqiqatın predmeti əsrlərin qovuşuğunda müasir rus ədəbiyyatının problematika və poetikası, müasir ədəbi prosesdə Y.Polyakovun yaradıcılığının yeri və əhəmiyyəti, onun əsərlərində realist və modernist yanaşma sistemi koordinatında müasir dünyanın bədii mənimsənilməsinin əks olunma xüsusiyyətləridir.

Tədqiqatın metodları müasir ədəbi prosesin tarixi və nəzəriyyəsi, həmçinin göstərilən dövr rus ədəbiyyatı üzrə fundamental tədqiqatlar əsasında XX əsrin sonları – XXI əsrin əvvəlləri tarixi-ədəbi prosesinin sistemli, tipoloji təhlili prinsiplərinə söykənir.

Mövzunun öyrənilmə səviyyəsi. Müasir rus ədəbiyyatına son illər ədəbi tənqid və ədəbiyyatşünaslıqda kifayət qədər diqqət yetirilir. XX əsrin sonları – XXI əsrin əvvəlləri rus ədəbiyyatına dair bir sıra dərsliklər və dərs vəsaitləri hazırlanıb: Y.Mineralov. Rus ədəbiyyatı tarixi: XX əsrin 90-cı illəri. M., 2002; A.Bolşev, O.Vasilyeva. Müasir rus ədəbiyyatı (1970-90-cı illər). SPb, 2000; N.Leyderman, M.Lipovetski. Müasir rus ədəbiyyatı: 1950-1990-cı illər. 2 cildə. M., 2003; Q.Nefagina. XX əsrin 80-ci illərinin ikinci yarısı – 90-cı illərinin əvvəlləri rus ədəbiyyatı. Minsk, 1998; Yenə onun: XX əsrin sonları rus nəşri. M., 2003; İ.Skoropanova. XX əsrin sonları rus nəşri. M., 2002; Müasir rus ədəbiyyatı (1990-cı illər – XXI əsrin əvvəlləri), M., SPb., 2005; F.Naciyeva. Rus ədəbiyyatı bu gün. Bakı, 2005 və s.

Müasir rus ədəbiyyatının ayrı-ayrı məsələlərinə dair monoqrafiyalar, məcmuələr də geniş nəşr olunur: M.Abaşeva. Ədəbiyyat sima axtarışında. Perm, 1999; A.Nemzer. Ədəbiyyatın bu günü. Rus nəşri haqqında. 90-cı illər. M., 1998; A.Merejinskaya. Keçid mədəniyyəti dövrünün bədii paradigması: XX əsrin 80-90-cı illərinin rus nəşri. Kiyev, 2001; A.Arxañgelski. Baş giriş qapısının önündə: Aşkarlıq dövrünün ədəbi və mədəni situasiyaları (1987-1990). M., 1991; V.Kuritsın. Rus ədəbi postmodernizmi. M., 2000; Postmodernistlər postmədəniyyət haqqında: Müasir yazıçı və tənqidçilərlə müsahibə. M., 1996; XX əsr rus nəşri. Məktəblər. Cəريانlar. Yaradıcılıq metodları. M., 2003; B.Tux. Müasir rus ədəbiyyatının ilk onluğu. Oçerklər toplusu. M., 2002; M.Eynşteyn. Rusiyada postmodernizm: Ədəbiyyat və nəzəriyyə. M., 2000 və s.

Bütün bu kitablarda Y.Polyakovun da adı bu, yaxud digər dərəcədə əksini tapır, lakin, fikrimizcə həmin ədəbiyyatda onun yaradıcılığı son dərəcə az işıqlandırılıb. Əlbəttə, N.Skatovun, V.Kunitsının, A.Bolşakovanın, V.Bondarenkonun, A.Tsipkonun, Q.Orexanovanın Y.Polyakovun ayrı-ayrı əsərlərinə həsr olunmuş ədəbi-tənqidi məqalələrinin, həmçinin A.Bolşakovanın «Yuri Polyakovun nəşri haqqında ədəbi yazıların fenomenologiyası» (2005) adlı monoqrafiyanın yer aldığı xüsusi ədəbiyyat da mövcuddur. Lakin Y.Polyakovun yaradıcılığı tam həcmdə, o cümlədən bu dissertasiyada seçilmiş rakursdan hələ də tədqiq olunmayıb.

Dissertasiyanın məqsədi – Y.Polyakov yaradıcılığının dünyanın realist və postmodern üsullarla əks olunmasının ardıcıl

mənimsənilməsi prosesində və müasir rus ədəbiyyatı kontekstində tədqiqi.

Bu məqsədə nail olmaq üçün dissertasiyada qarşıya aşağıdakı **vəzifələr** qoyulur:

- müasir rus ədəbiyyatının əsas tendensiyalarına nəzər yetirmək;
- XX əsrin sonları – XXI əsrin əvvəlləri rus ədəbiyyatında realizm və postmodernizmin nisbətini üzə çıxarmaq;
- Y.Polyakovun yaradıcılığını və onun müasir rus ədəbiyyatında yerini nəzərdən keçirmək;
- Y.Polyakovun yaradıcılığında həyatın əks olunmasının əsas üsullarını araşdırmaq, onun əsərlərinin problematikasını gözədən keçirmək;
- Y.Polyakovun yaradıcılıq manerasını, əsərlərinin poetikasının özəlliyini təhlil etmək;
- Y.Polyakovun əsərlərinin digər milli mühitdə qavranması problemini araşdırmaq, o cümlədən «Süddə çəpiş» romanının Azərbaycan dilinə tərcüməsini və Y.Polyakov yaradıcılığının Azərbaycanda dəyərləndirilməsini təhlil etmək.

Tədqiqatın elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, Y.Polyakovun yaradıcılığı onun ədəbi yaradıcılığının bütün tərəflərini (nəsr, dramaturgiya, publisistika) əhatə etməklə ilk dəfə kompleks şəkildə tədqiqat predmeti olur. Bundan əlavə, bu monoqrafik tədqiqat müasir rus ədəbiyyatı kontekstində aparılır.

Yazıçının əsərlərinin konkret materialları əsasında onun yaradıcılığında realizmin və postmodernizmin uzlaşması probleminin nəzərdən keçirilməsi də yenilikdir. Y.Polyakovun yaradıcılığında ən müxtəlif janrlardan istifadə olunması 70-ci illərin sonlarında qələmə alınmış ən birinci əsərlərdən başlayaraq ən sonuncularadək inkişaf dinamikasında ilk dəfə olaraq tədqiq edilir.

Y.Polyakovun «Süddə çəpiş» romanının Azərbaycan dilinə tərcümə edilməsi oxucularımıza bu əsərlə ana dilində tanış olmaq imkanı yartdı, tədqiqatçılar isə bu ədəbi hadisəyə müxtəlif məqalələrlə münasibət bildirdilər. Bu, Y.Polyakovun əsərlərindən birinin tərcüməsi və Azərbaycanda mənimsənilməsi probleminə toxunmağa, rus yazıçısının yaradıcılığı barədə mövcud olan tənqidi ədəbiyyatı sistemləşdirməyə, Y.Polyakov tərəfindən qaldırılan mövzu və problemlərin Azərbaycan ədəbiyyatı ilə səsələşməsi məsələsini ilk dəfə bu dissertasiyada işıqlandırmağa imkan verdi.

Tədqiqatın nəzəri və praktik əhəmiyyəti ilk növbədə onunla müəyyən olunur ki, burada müasir ədəbi prosesin öyrənilməsinin həm tarixi-ədəbi, həm də elmi-nəzəri aspektləri birləşir. İşdə yer alan faktiki material, nəzəri mülahizələr və ümumiləşdirmələr müasir dövr rus ədəbiyyatının, realizm və postmodernizmin öyrənilməsində istifadə oluna bilər. Dissertasiyanın materialları, xüsusən də Y.Polyakovun yaradıcılığı ilə bağlı materiallar, müasir rus ədəbiyyatı tarixi kursu üzrə mühazirələrdə, xüsusi kurs və xüsusi seminarlarda istifadə oluna bilər.

Müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar:

1. Rus ədəbiyyatının 1980-ci illərin ortalarından başlayan yeni dövrünün bir sıra əsərlərinin özünəməxsus mədəni kodu dünyanın qrotesk mənzərəsinin yaradılması oldu. İroniya və sarkazmın ön plana keçməsi, qadağan olunmuş mövzu və problemlərə geniş müraciət, janr formalarının transformasiyası və yenilənməsi baş verdi. Bu, totalitar rejimin qadağalarına reaksiya idi. Belə bir fonda yeni dövrü yeni manerada əks etdirən, dərin fərdi əsərlər yaradan maraqlı yazıçılar meydana gəldi.

2. Y.Polyakovun əsərlərinin çoxunu səciyyələndirən, onların əsas dəyərini təşkil edən sosial dominant güman etmək olardı ki, yazıçının yüksək bədii məharətindən danışmağa yer qoymur. Lakin belə deyil. Y.Polyakovun toxunduğu bir çox mövzuların sosial kəskinliyinə baxmayaraq o, əsərlərində özünəməxsus bədii-təsvir vasitələrinin geniş palitrasından istifadə edir. Yazıçı rus dilinin zəngin resursları əsasında anındaca danışiq dilində yer alan çoxlu sayda neologizmlər yaradır. Onun dili aforizmlərlə, metaforalarla zəngindir. Y.Polyakovun əsərlərinin üslubu yalnız yazıçının stilistikasını deyil, bütövlükdə müasir nəsrin üslubiyyatını dərinlən tədqiq etməyə imkan yaradır.

3. Y.Polyakovun özünü dəfələrlə «qrotesk realisti» adlandırmasına baxmayaraq, onun yaradıcılığını getdikcə daha çox postmodernizmə aid edirlər. Fikrimizcə, hətta bir çox tədqiqatçıların «ilk postmodern əsər» adlandırdıqları «Süddə çəpiş» romanı da bütövlən postmodernizmə aid edilə bilməz. Yazıçının sonrakı kitabları kimi bu roman da özündə gerçəkliyin əks etdirilməsinin realist və postmodern üsullarının elementlərini üzvi surətdə birləşdirir.

Tədqiqatın aprobasiyası. Dissertasiya Bakı Slavyan Universitetinin müasir rus ədəbiyyatı kafedrasında yerinə yetirilmişdir. Dissertasiyanın əsas müddəaları elmi konfranslarda, rus ədəbiyyatı

kafedrasının seminarlarında məruzə edilmiş, müəllifin müxtəlif elmi toplularda, dövrü nəşrlərdə və konfransların materiallarında dərc olunmuş məqalələrində əksini tapmışdır.

Dissertasiyanın strukturu. Dissertasiya giriş, üç fəsil, nəticə və istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

İŞİN ƏSAS MƏZMUNU

Girişdə mövzunun seçilməsi və onun aktuallığı əsaslandırılır, tədqiqatın predmeti, obyektı, məqsədi və vəzifələri, mövzunun öyrənilmə dərəcəsi müəyyənləşdirilir, tədqiqatın metodları, müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar göstərilir, işin, nəzəri və praktik əhəmiyyəti açıqlanır.

Birinci fəsil – **«Müasir rus ədəbiyyatının inkişafının əsas tendensiyaları»** – iki bölmədən ibarətdir. **«XX əsrin sonu – XXI əsrin əvvəllərində ictimai və ədəbi durum»** adlanan birinci bölmədə həmin xronoloji kəsimi ayrıca dövr kimi göstərmək üçün zəmin müəyyən edilir və bu dövrü səciyyələndirən əsas ideya-estetik proseslər icmal şəklində nəzərdən keçirilir. Qeyd olunur ki, XX əsrin 1990-cı illərində XX əsrin tarixi-ədəbi problemlərinin bütün spektrinin birləşməsi və ümumiləşdirilməsi və hələ əsrin əvvəllərində başlanan bir çox eksperimentlərin, bədii axtarışların yekunlaşması baş verir. Ədəbiyyatın realist və modernist, postrealist və postmodernist, elitar və kütləvi qollara bölünməsi baş verir, söz azadlığının təhriki nəticəsində çoxlu sayda yeni, orijinal əsərlər meydana gəlir. Bu da öz növbəsində tədqiqatçıların qarşısında əsərləri təhlil etmək üçün yeni metod və priyomların işlənilib hazırlanması vəzifəsini qoyurdu. 1980-ci illərin ortalarından başlayan və keçid dövrü ədəbiyyatı üçün səciyyəvi olan janr çərçivələrinin pozulması, janrların və dil eksperimentlərinin transformasiyası da təhlil üçün çətinlik törədirdi.

Cəmiyyətin inkişafında yeni mərhələ ədəbiyyatda qaçılmaz olan dəyişikliklərə, onun yenilənməsinə gətirib çıxardı. «Qaytarılmış ədəbiyyatın» meydana çıxmasını, əvvəllər qadağan olunmuş «avanqard» əsərlərin nəşr edilməsini həmin dövrdə ədəbiyyatın yenilənməsi faktorları hesab etmək olar. Bütün bunlar geniş tədqiqat işlərinin yaranmasına və son nəticədə ədəbi tənqidçilərin və bütövlükdə ədəbi nəşrlərin öz siyasi və estetik mövqelərinə uyğun qütbləşməsinə səbəb oldu.

«**Postsovet nəsrinin əsas cərəyanları**» adlanan ikinci bölmədə söhbət əvvəllər haqsız olaraq diqqətdən kənarda qalmış ədəbi cərəyanlardan gedir. Məsələn, fantastika cərəyanından («Yesli» jurnalı). Rus yazıçı-fantastlar qərb miflərini mənimsəyərək öz süjet və qəhrəmanlarını yaradırdılar (M.Semyonova, S.Lukyanenko, M.Fray, M. və S.Dyaçenko, Y.Xaletskeya və b.).

80-ci illərin sonlarında əvvəllər tədqiq edilməyən tematik qatları ədəbiyyata gətirən «qadın ədəbiyyatı» da yeni məzmunla yüklənir. Bu dövrün qadın yazıçıları sırasında A.Bernatskayanı, L.Vaneyevanı, S.Vasilenkonu, Y.Vilmontu, A.Danilinanı, M.Korolyovanı göstərmək olar. L.Ulitskaya, T.Tolstaya, L.Petruşevskaya da bəzən bu ədəbiyyata daxil edirlər.

Keçid dövründə ənənəvi kənd, şəhər, hərbi, tarixi və s. tematik xətlər də inkişafını davam etdirir. Lakin onlar realizm məcrasında qalmaqla yeni dövrdə yeni məzmunla yüklənilirlər. Kənd mövzusunun korifeyləri Y.İ.Nosov, V.Belov, V.Rasputin və başqaları, həmçinin 1990-cı illərdə ədəbiyyata bu mövzu ilə gəlmiş gənc yazıçılar (məsələn, Y.Yekimov) bu sıradadırlar.

1980-1990-cı illərdə V.Astafyevin yaradıcılığında, Q.Vladimovun «General və onun ordusu» romanında Böyük Vətən müharibəsi mövzusu da dirçəlir və yeni çalarlarla zənginləşir. Həmin vaxt S.Aliksiyeviç, B.Qortsev, K.Tariverdiyev, O.Yermakov, A.Proxanov və digərləri əfqan müharibəsi mövzusunə toxunurlar. Qafqaz müharibəsi haqqında bir sıra əsərlər yaranır (V.Makanin «Qafqaz əsiri»).

Tarixi nəsrə yeni qayıdış sırf tarixi romanlar (D.Balaşov) və tarixi rekonstruksiya edən (F.İsgəndər), onunla «oynayan» (V.Pelevin, Y.Buyda, B.Akunun) roman-pritça, roman-nağıllarla əlamətdar oldu.

Realizm bu dövrdə yalnız yaşlı nəslin əsərlərində deyil, «gənc» ədəbiyyatda da inkişaf edir. 1980-cı illərin ortalarından paralel olaraq postmodern cərəyanı da nüfuz qazanır (D.Piroqov, L.Rubinşteyn, V.Sorokin, V.Yerofeyev, T.Kibirov və b.), «Ancaq 1980-1990-cı illərin postmodernizmi faktiki olaraq bir neçə tendensiya və cərəyanın cəmi idi»⁵.

⁵ Лейдерман Н., Липовецкий М. Современная русская литература. 1950-1990-е годы. В 2 тт. Т.2.М., 2003, с.422

XXI əsrin əvvəllərindən bu yana gerçəkliyin realist əks olunmasından, yeni, sonra isə ən yeni realizm, ən nəhayət, realizmlə postmodernizmin sintezinə əsaslanan postrealizm haqqında getdikcə daha tez-tez danışılar (V.Makanin, M.Xaritonov, B.Buyda).

Yenidənqurma illərində əldə olunmuş söz azadlığı ədəbiyyatı buxovlardan xilas etdi, forma sahəsində eksperimentlərin aparılmasına, yeni janr törəmələrinin yaranmasına geniş imkanlar açdı. Qəhrəman da dəyişir, dil, bütövlükdə üslubiyyat təzələnir. Eyni zamanda «oxucunun bir növ emansipasiyası, ədəbiyyata istiqamətlənmiş əvvəlki ideologiyanın diktatından və «yüksək zövq» standartlarının təzyiqindən azad olması baş verir»⁶.

Bu dövrün ən maraqlı nümayəndələrindən biri, müasiri olduğu ədəbi prosesin ən başlıca, ən əlamətdar nailiyyətlərini yaradıcılığına hopdurmuş Yuri Polyakovdur. Dissertasiyanın ikinci və üçüncü fəsiləri yuxarıda sözü gedən müasir ədəbi prosesin kontekstində onun yaradıcılığının müfəssəl təhlilinə həsr olunur.

İkinci fəsil – **«Yuri Polyakov realizminin xüsusiyyətləri»** – iki bölmədən ibarətdir. **«Əsrlərin qovuşuğunda yazılmış əsərlərin sosial dominantı»** adlanan birinci bölmə Y.Polyakovun yaradıcılıq yolunun əvvəlinə, onun ədəbiyyata gəlişinə, həmçinin N.Mixalkovun dili ilə desək «sonuncu sovet yazıçısı»nın bu dövrün problemlərini artıq yeni zaman mövqeyindən realist səpkidə tədqiq etdiyi bir sıra əsərlərinin təhlilinə həsr olunub.

«Gəlmə vaxtı», daha sonra «Dostla söhbət» və «Məhəbbət əhvalatı» adlı məcmuələrdə yer almış artıq ilk şeirlərində Y.Polyakov sözə qarşı diqqət, sözün «semantik qövsi-qüzeh»ini nümayiş etdirir. Bu xüsusiyyət sonradan öz davamını onun nəsr, dramaturgiya və publisistikasında tapır. Onun ən müxtəlif janrlarda yazılmış bütün əsərlərini sosial pafos, sosial təmayül birləşdirir.

Y.Polyakovun yaradıcılığında əsas yeri bədii nəsr tutur. Yazıçı burada «cəmiyyətin ona sırıdığı mifləri dağıtmağa susayıb»⁷. Məhz Y.Polyakovun nəsrində onun bir sıra povest və romanlarının «əsas

⁶ Зорская Н. Книжное чтение в постперестройку // «Пушкин». Тонкий журнал читающим по-русски, 1997, № 1, с.35

⁷ Поляков Ю. Как я был колебателем основ // Ю.Поляков. Собрание сочинений. В 5 тт. Т.1. М.: Росмэн, 2004, с.16

mövzusu» olub yazıcının və ölkənin böyük dəyişiklik dövründə keçdiyi az qala bütün həyatı mərhələlər əks olunur. O, komsomol və partiya başçılarından («Rayon miqyaslı fəvqəladə hadisə» – 1985), sovet məktəbi və məktəb sisteminin problemlərindən («Səhvlər üzərində iş» – 1986), əsgəri xidmət və Sovet Ordusundakı qayda-qanundan («Əmrə yüz gün qalmış» – 1987), hakimiyyət aparatından («Apofeqey» – 1989), xaricə səyahətlərdən («Kostya Qumankovun Paris məhəbbəti»), demokratiya və demokratik cəmiyyətin problemlərindən («Demqorodok» – 1993), yaradıcı mühit və ədəbi ziyalılardan («Süddə çəpiş» – 1996), seçkiqabağı kampaniyada siyasi mübarizə və «yeni ruslar»dan («Əxlaqsızlar səması» – 1998), bank sistemi və «eskeyperlər» problemindən («Qərara aldım ki, qaçım» – 1999), postsovet dövrünün problemlərindən («Göbələk padşahı» – 2005) yazır. Lakin burada əsas məsələ öz təcrübəsinin əks olunması yox, hələ sosializm realizmi zamanı yazılmış ən birinci əsərlərindən sosialist gerçəkliyinin və onun əsas institutlarının qüsurlarını cəsarətlə açıb göstərən Y.Polyakovun mövqeyidir.

«Apofeqey» povestindən başlayaraq Y.Polyakovun yaradıcılıq manerasında yeni cizgilər meydana çıxır. Nasir ona populyarlıq gətirən kəskin sosial tematikadan nəzərə çarpacaq dərəcədə uzaqlaşır, əsas diqqəti qəhrəmanların daxili aləminə yönəldir. Bu, yazıcının bədii palitrasını xeyli zənginləşdirir. Müxtəlif leksikanın qarışığından, söz oynatmaqdan, hiss edilmədən lirizmə keçən ironiyadan ibarət fərqli, asanlıqla tanınan «polyakov» üslubu formalaşır. Burada xarakterlər və onları formalaşdıran şəraitin satirik təsviri, yazıcının bütün gələcək yaradıcılığını səciyyələndirən «ifşanın», «sosial gərginliyin», «socioqrafikanın» bünövrəsi qoyulur.

Hələ Sovet İttifaqı dönməndə Yuri Polyakov ilk əsərlərindən başlayaraq «tabulaşdırılmış» sovet ordusu, komsomol, partiya, məktəb mövzularına cəsarətlə müraciət edir, sosializm cəmiyyətinin qüsurlarını üzə çıxarırdı. O öz metodunu təzənin köhnə ilə mübarizəsi zamanı ədəbiyyatda zəfər çalan «qrotesk realizmi» (M.Baxtin) adlandırır.

İkinci fəslin **«Ötüb keçməkdə olan sosializm» dövrünə yeni baxış və yeni estetika** adlanan ikinci bölməsində Y.Polyakovun «ötüb keçməkdə olan sosializm» dövrünə yeni baxışla fərqlənən əsərləri təhlil edilir. «Kostya Qumankovun Paris məhəbbəti» povestində bu tendensiya öz parlaq bədii təcəssümünü tapır.

Y.Polyakov birincilər sırasında ötüb keçməkdə olan sovet dövrünə xeyirxah, nostalji yumorla yanaşır, yeni janr formalarından istifadə edir. Bu da o vaxtkı fonunda tənqidçilərin qəzəbinə, oxucuların isə rəğbətində səbəb olurdu. Yazıçı əsərlərində burlesk, məişət realizmi, satira, hətta faciə elementlərini üzvi surətdə birləşdirməklə «öz janrını» yaradırdı. Burada təsvir edilən obrazlar qalereyası, povestin bünövrəsində duran həyatı kolliziya yenidənqurmada qabaqkı sovet cəmiyyəti haqqında dolğun təsəvvür yaradır.

Zamanın aparıcı tendensiyalarının, realist estetikası və postmodern elementlərin sintezinin ilk nəticəsi 1990-cı illərin əvvəllərində yazılmış «Demqorodok» povesti oldu. Yeltsin və «gənc reformatorlar»ın siyasətinə qarşı satirik meyillərlə yüklənən əsər yalançı demokratiyanın, Y.Polyakovun dilə ilə desək «dermokratiyanın» təhlükəli olması barədə xəbərdarlıq edirdi. Janr quruluşu baxımından mürəkkəb olan bu əsər «uydurulmuş əhvalat» adlandırılıb. Müəllif burada siyasi satira, antiutopiya, detektiv, ədəbi parodiya və məhəbbət dramını bir araya gətirib.

Povestin məzmunu 90-cı illərdə yazıçının hər şeyi öz adı ilə çağırdığı publisistik çıxışlarının pafosu ilə üzvi surətdə bağlıdır. Bu, sovet, yenidənqurma, postsovet Rusiyasının həyatının təkə salnaməsi deyil. Y.Polyakovun məqalələri aforistik olması, orijinal söz yaradıcılığı, emosional gərginliyi ilə seçilir, yəni bu yazıların bədii tərkib hissəsi çox güclüdür.

Dəyişən gerçəkliyin aspektlərindən birinin, «yeni ruslar»ın, yeni tip rus qadınının təsvir edildiyi «Əxlaqsızlar səması» povesti sosializmin ifşası gücünə görə A.Soljenitsinin «Arxepelaq QULAQ» romanı ilə müqayisə edilirdi. XX əsrin lap sonlarında yazılan, ölkə həyatının otuz ilini əhatə edən və bir növ ailə saqası sayıla bilən «Qərara aldım ki, qaçım» romanı da Y.Polyakovun yaradıcılığında mühüm yer tutan əsərlərdən oldu. Tənqidçilər bu əsərin janrını müəyyən etməkdə yekdil deyildilər: «roman-lətifə», «epik lətifə», «hiyləgərlik romanı» və s. Bu əsərdə postsovet dövrünün yeni insan tipi «eskeyper» (ingiliscə «escape» sözündən) təsvir olunub. Bu, sözün adı mənasında «qaçaq» deyil, gerçəklikdən «qaçandır». Bu, keçid dövrünün nişanıdır. O vaxt həyatda bir çox oriyentirlərini itirmiş insanlar orada öz yerlərini tapa bilməyəndə, özlərindən, böhran vəziyyətlərində hansısa seçim etmək zərurətindən «qaçmağı» üstün

tuturdular. Özü də bu seçim təkcə şəxsi münasibətlərə yox, cəmiyyətdəki sosial mövqeyə də aid idi.

Lakin Y.Polyakov postsovet Rusiyasının «əsl bədii ensiklopediyasını» «Göbələk padşahı» romanında yaradır (2005). Bu, postsovet dövrünə müqavimət göstərməyə çalışan insanın taleyini işıqlandıran sosial-psixoloji dramdır. Romanın mərkəzində dramatik vəziyyət durur. Burada insan həyatının faciəsi göstərilir. Öz süjetinə görə «Göbələk padşahı» daha dinamik formada yazılmış əvvəlki əsərlərdən fərqlənir. Roman xatirələrlə, keçmişə qayıdırla qırılır, müəyyən dərəcədə burada «düşüncə axını» elementlərindən də istifadə edilir. «Göbələk padşahı» Y.Polyakovun əvvəlki əsərləri kimi satira elementləri olan sosial-psixoloji kolliziyalarla zəngindir, lakin indi yazıçı qəhrəmanın hekayəti, onun sosial-mənəvi dramı üzərində daha müfəssəl dayanır, onun sosial və mənəvi xəstəliyinin səbəbini anlamağa çalışır.

Y.Polyakov bütün kitablarında, hətta yenidənqurmada sonrakı əsərlərində də ənənəvi realizmdən bəzi uzaqlaşmalara baxmayaraq əsasən realist olaraq qalır. Ənənələrə sadıq qalmaq, eyni zamanda ondan uzaqlaşmaq əsrlərin qovuşuğunda yeni rus nəsrinin səciyyəvi xüsusiyyətlərindəndir və hər bir yazıçının, o cümlədən Y.Polyakovun yaradıcılığında sırf fərdi şəkildə reallaşdırılır.

İlk povestlərinin sosial kəskinliyi və günün tələblərinə cavab verməsi Y.Polyakova son dərəcə populyarlıq gətirərək onu «yenidənqurma»nın rəmzi fiquruna çevirdi. Bununla yanaşı, Y.Polyakovun kitablarının uğuru orada yalnız həyat həqiqətlərinin əks olunması ilə deyil, həm də onların bədii məziyyətləri ilə ölçülür: özünəməxsus ironik ifadə manerası, gözəl dil duyumu, zəngin leksika, müəllif neologizmlərindən istifadə olunması, yeni janr formaları və s.

Yazıçının böyük əks-səda doğurmuş zirvə əsərlərindən biri də çox dillərə, o cümlədən Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş «Süddə çəpiş» romanıdır. Dissertasiyanın növbəti fəslində söhbət məhz həmin roman, onun Azərbaycan dilinə tərcüməsi və Azərbaycanda mənimsənilməsindən gedəcək.

İki bölmədən ibarət «**Postmodern estetikasının xüsusiyyətləri və «Süddə çəpiş romanı»**» adlanan üçüncü fəslə yazıçının zirvə əsərlərindən biri təhlil edilir. «**Süddə çəpiş**» – **postmodernizmə roman-parodiyadır**» adlı birinci bölmədə 1993-1995-ci illərdə yazılmış və 1996-cı ildə nəşr olunmuş əsərin bədii strukturu təhlil edilir.

Romanın işıq üzü görməsindən sonra ötən yalnız ilk beş ildə on üç yeni nəşri olmuş, daha sonra əsər dəfələrlə yenidən dərc edilmiş, səhnələşdirilmiş və bu gün də teatrlarda uğurla nümayiş etdirilir. Romanın əsasında çəkilmiş çoxseriyalı film bir sıra ölkələrdə göstərilmişdir.

Bu romanı «yazıçı həyatının ensiklopediyası» adlandırıblar. Çünki romanda cərəyan edən hadisələrin postsovet dövrü ərəfəsində baş verməsinə baxmayaraq burada yazıçının sovet və postsovet dövrü ədəbiyyatının durumu haqda təsəvvürləri yer almışdır. Yazıçıların həyatı və məişəti Y.Polyakova xas olan ironiya ilə göstərilir. Bu yazıçıların arasında ədəbiyyat zəminində özünə yer tapmış konyunkturçular, xalturaçılar, yalançı avtoritetlər də vardır, həmçinin «altmışıncılar»ın, realistlərin, «kontekstualistlər»in (yəqin ki, konseptualistlər nəzərdə tutulur) və müasir ədəbi cərəyanların bir çox digər nümayəndələrinin obrazları təsvir edilmişdir. «Süddə çəpiş» romanında postmodernistlər də Y.Polyakov ironiyasının obyektidir. Odur ki, bir çox tənqidçilər bu romanı postmodernizmə parodiya adlandırmışlar.

Yazıçı romanda sözü gedən mühitə çox yaxşı bələddir və əsərində onu dürüst canlandırır. Romanın adı təəccüb doğurdu və çoxsaylı şərhlərin meydana gəlməsinə səbəb oldu. Müəllifin əsas ideyasını ifadə edən bu ad Musa kodeksindəki tabunun yer aldığı və Əhdi-əqiqdə işlədilmiş «Çəpişi anasının südündə bişirmə» ifadəsindən götürülmüşdür. Bu qadağa müxtəlif cür yozula bilər. Y.Polyakov da öz traktovkasını verir. Yazıçı hesab edir ki, təbiəti dağıtmaqla, mənəvi qanunları və tabuları tapdamaqla biz hamımız, hər yerdə bu tabunu pozuruq.

Yazıçının əvvəlki əsərlərinə xas olan gerçəkliyin sosial təhlili xətti «Süddə çəpiş» romanında da təmsil olunub. Burada yaradıcı ziyalıların xoşagəlməz rolu satirik formada ifşa edilir, ədəbiyyatda virtual «istedadların» necə formalaşması əyani şəkildə göstərilir. Roman bu gün bütün sahələrdə dəbdə olan «raskrutka» sözünün yazıçının təmsalında mənasını açır. Romanda ədəbi mühitin geniş obrazlar qalereyası yaradılıb. Bu, ilk növbədə hekayəçi qəhrəmanın özüdür. O, müəyyən qabiliyyəti olan yazıçıdır, öz «şah» əsərini yazmaq arzusundadır, lakin bir təhər dolanmaq üçün gərək xaltura ilə məşğul olasan: «Moskva şin zavodunun tarixini» yazasan, milli şairləri, məsələn, Eçiqeldiyevi rus dilinə tərcümə edəsən. Onun sovet dövründə

yazdığı «Yaradıcılığın bahar çeşmələri» əvvəlcə «Yenidənqurma çeşmələri», sonra isə «Suverenitet çeşmələri» ilə əvəz olunur. O, «epiqramcıqlar» yazır, bunun sayəsində hətta xaricə də gedə bilib. Bu yazıların mövzu və obyektləri ictimai-siyasi ab-havadan asılı olaraq ildırım sürəti ilə dəyişir.

Romanda «öz prinsiplərinin üstündə möhkəm duran» yeganə yazıçı kimi «sinəsi ordenli şair» Kostojoqov göstərilir. Lakin bir vaxtlar tanınmış yazıçı olan bu adam yenidənqurmadan sonra məktəbə ədəbiyyat müəllimi işləməyə gedir. Kostojoqovun prototipinin A.Soljenitsin olduğu barədə çox yazılıb. Lakin «Süddə çəpiş» romanının qəhrəmanları ədəbiyyatla məşğul olan insanların ən xarakterik cizgiləri ümumiləşdirilmiş tipik obrazlarıdır.

«Uşaq ədəbiyyatı klassikinın nəvəsi» yazıçı Çurmenyayevin həyatının nümunəsində sovet dönməsində bəzi yazıçıların müxtəlif yollarla necə dünya şöhrəti qazanması göstərilir.

Belə yollardan biri yazmağa yeni başlayan qələm sahibi Çurmenyayevin timsalında göstərilir. Yazıcının qərb nəşriyyatlarına göndərdiyi «Kresloda qadın» postmodern romanının ideyası onun Nastasya Filippovnanı bir anlığa ginekoloqun qəbulunda təsəvvürünə gətirdiyi zaman yaranıb. «Qəlpələrlə oynamaq», dekonstruksiya, klassik ədəbiyyatın süjet və mövzularının «köçürülməsi» göz qabağındadır. Yazıçı budan sonra Çurmenyayevin ancaq qərb jurnalistlərinin müşayiəti ilə gəzməsini, DTK əməkdaşlarının onları izləməsini təsvir edir. İzlənməni yalnız yenidənqurma elan olunandan sonra götürürlər, nə vaxtsa şübhəli bilinən yazıçını güdənlər isə indi artıq ondan «Kresloda qadın» romanının yeni nəşrinin bir neçə nüsxəsinə imza atmasını xahiş edirlər.

Y.Polyakovun romanında sovet ədəbiyyatı ələmindən digər yaddaqalan obrazlar da var: xaricdə işləyən varlı valideynlərin oğlu şair Oduyev (əvvəllər, sadəcə Udoyev); Stalinlə Andre Jid arasında söhbətdə müəyyən müddət tərcüməçi olmaq səadətini yaşamış «rus poeziyasının nəvəsi» Olqa İmmanuilovna Kipyatkova; bukinist mağazasında işləyən, lakin öz şeirlər kitabını nəşr etmək arzusunda olan və bu səbəbdən də bütün ədəbi Moskvanı nadir kitablarla təchiz edən Stas Jqutoviç. Tənqidçilərə xüsusi yer ayrılıb. Bu, yaradıcılığa yeni başlayan istənilən yazıçını müəyyən ödəniş müqabilində göylərə qaldırmağı, yaxud tamamilə heçə endirməyi bacaran Zakusonski, hansısa «həqiqətləri» lovğa görkəmlə izhar edən Lyubin-

Lyubçenkodur. Y.Polyakov semit və antisemitlərin əbədi mübahisəsindən də yan keçmir, onu iki obraz – aralarındakı polemika uzun illərdir səngiməyən «Zülmət» əsərinin müəllifi İvan İvanoviç Mednostruyev və «Qaranlıq» əsərinin müəllifi İvan Davidoviç İriskin vasitəsilə olduqca komik formada təsvir edir.

Sovet yazıçıları İttifaqına isə təbii ki, sosrealizm təmsilçisi, bütün dərslik və antologiyalara daxil edilən, mövcud olan cəmi dillərə tərcümə olunmuş «Proqressivka» romanının müəllifi Nikoloy Nikolayeviç Qorinin başçılıq edir. İndi o, əlini ağdan-qaraya vurmayaq öz «Gertrudasını» (Əmək qəhrəmanı nişanını) gözləyir.

Belə situasiyada «Süddə çəpiş» romanının əsasında duroan əhvalat tamamilə həqiqətə uyğun görünür. Mərkəzi Ədəbiyyatçılar Evində tanışları ilə yeyib-içən hekayəçi qəhrəman mərc edir ki, rastına çıxan birinci adamı, hətta yazmağı bacarmayan olsa belə dünyada məşhur yazıçı, ədəbiyyat üzrə Pulitser mükafatı laureatı edə bilər. Gələcək «yazıçı» qismində hətta sənət məktəbindən də pis oxuduğuna görə qovulmuş savadsız fəhlə-matros Vitka Akaşın seçilir. Roman boyu bu planın necə həyata keçməsi göstərilir. Vityok, Vitka Akaşın həqiqətdən də çox qısa vaxtda ağ kağız vərəqlərdən ibarət romanı «Beyker mükafatı»na təqdim olunan tanınmış yazıçıya çevrilir.

Lakin Y.Polyakovun romanında təkcə bu problem həll olunmur. Bu problem vasitəsilə yazıçı müasir həyat və müasir insan, tarix və ənənələr, həyatımıza daxil olub bizi dəyişən yeniliklər və bir çox digər məsələlərə toxunur. Ətrafda hər şeyin dəyişdiyindən vakuuma düşən insan özünü keçmişdən əli üzülən, lakin bugününü də qəbul etməyən kimi hiss edir.

«Süddə çəpiş» roman-epiqramında Y.Polyakovun konkret satira obyektini təkcə baş qəhrəman Vitka Akaşın deyil, belə absurd, paradoksal vəziyyətin mümkün olduğu bütün ictimai sistemdir.

«Süddə çəpiş» romanı maraqlı kompozisiya quruluşuna malikdir. Kitab 31 fəslə bölünüb, onlardan biri romanın başlağıcı olan «Göylərdə proloq», digəri isə söhbətin bitdiyi «Göylərdə epiloq»dur. Yerdə qalan 29 fəsildən hər birinin konkret problemi var, fəsillərin əsas ideyası onların «danışan» sərlövhələrində ifadə olunub. Bir çox sərlövhələrdə məşhur ifadələr, məşhur əsərlərin adları şifrələnib. Məsələn, «Öncə pivə oldu», «Kitabsatanın şairlə mübahisəsi», «Siz kiminləsiniz, mədəniyyət işçiləri?», «İvan İvanoviç İvan Davidoviçlə necə küsdülər», «Viktor Akaşın rus inqilabının güzgüsü kimi»,

«Boston çörəkli şəhərdir», «Xumarlıq qanında bir qədər günəş», «Alçaldılmış və rədd edilmiş» və b.

Y.Polyakov komik effekt yaradılmasının əsas priyomu kimi allüziyalardan geniş istifadə edir. Demək olar ki, bütün başlıqlar məşhur ifadələrə, ədəbi faktlara, bədii əsərlərin adlarına və s. işarədir. Məlumdur ki, hələ qədim yunanlar öz komediya sənətində allüziyalarsız keçinməyiblər. Qarşısına satirik istehza, ifşa məqsədi qoyan Y.Polyakov ta qədimdən məlum olan bu priyoma əl atır və onu məharətlə tətbiq edir.

Üçüncü fəslin «**Süddə çəpiş Azərbaycan dilində və onun Azərbaycan tənqidində mənimsənilməsi**» adlanan ikinci bölməsində romanın Azərbaycan auditoriyası tərəfindən mənimsənilməsi və Azərbaycan dilinə tərcüməsi təhlil olunur⁸.

Romanın tərcüməsi Bakı Slavyan Universitetində əsərin Azərbaycan dilində işıq üzü görməsinin təşəbbüskarı K.Abdullanın rəhbərliyi ilə bir qrup tərcüməçi tərəfindən (E.Başkeçid, Y.Quluzadə, S.Məmmədov, O.Səmədov) yerinə yetirilmişdir. Kitaba yazdığı müqəddimədə K.Abdulla tərcümə olunan yazıçının yaradıcılığının qısa icmalını verib. Romanın Azərbaycan dilində çapdan çıxması və tanınmış rus yazıçısı, publisisti, «Literaturnaya qazeta»nın baş redaktoru Y.Polyakovun Bakıya gəlişi respublika mətbuatında geniş işıqlandırıldı. Aparıcı qəzetlərdə Y.Polyakovun Bakıya gəlməsi, onun yaradıcılığı, «Süddə çəpiş» romanı, əsərin Azərbaycan dilinə tərcüməsi, bədii tərcümənin Azərbaycan oxucusunun rus ədəbiyyatı ilə tanış olmasında əhəmiyyəti haqqında məqalələr dərc olundu.

Dissertasiyada həmin yazılar, o cümlədən M.Qocayevin, Ə.Abdullayevin məqalələri, yazıçı ilə görüşdə E.Axundovanın və bir çox digər jurnalistlərin, ədəbiyyatşünas və tənqidçilərin çıxışları təhlil edilir. Postsovet məkanı respublikalarında, o cümlədən Azərbaycanda romanda təsvir olunan sosial dövrü başa düşmək üçün oxucu heç bir çətinliklə qarşılaşmır, çünki bu həm Rusiya, həm də Azərbaycan üçün uzun müddət eyni tarix, eyni reallıq idi. Oxucuların çoxu həm sovet, həm də postsovet dövründə yaşadıklarından romanın ironik mənasını, əsərdə yer alan ayrı-ayrı hadisələrin mahiyyətini çox asan başa düşürlər. Çətinlik törədən məqam yazıçının müəllif neologizmləri ilə

⁸ Polyakov Y. Süddə çəpiş. Bakı: Kitab aləmi, 2006

bol olan aforistik nəsrini səciyyələndirən leksikanın, semantik inceliklərin xüsusiyyətləri, söz oynatmaları və s., həmçinin dilin digər təsvir vasitələridir. Sözsüz ki, rus və Azərbaycan dillərinin sırf stilistik, söz düzəltmə, sintaktik və digər fərqləri də bu çətinliklər sırasında. Bütün bunlar, əlbəttə ki, bu romanın Azərbaycan dilinə tərcüməsi zamanı böyük problemlər yaradırdı. Dissertasiyada «Süddə çəpiş» romanının Azərbaycan dilinə tərcüməsinin məziyyətlərini və nöqsanlı cəhətlərini üzə çıxaran ayrı-ayrı məqamlar göstərilir. Romanın lap ilk səhifələrində mənzil alveri ilə məşğul olan personaja rast gəlirik. Onu «Недвижимец» çağırırlar. Bu yeni söz Y.Polyakov tərəfindən -ец şəkilçisi vasitəsilə (məsələn, владедец, полководец və s.) rus dilində olan «недвижимость» sözünün törəməsi kimi yaradılıb. Azərbaycan variantında isə bu söz nədənsə «Nedvijimost» kimi verilib. Aydındır ki, bu cür tərcümə müəllifin «Недвижимец» adlandırdığı personajın ironik simasının ən əsas cizgisi barədə heç bir informasiya təqdim etmir. Tərcüməçilər burada bir qədər «sərbəstliyə» yol verib «oxunmayan» «nedvijimost» əvəzinə məna cəhətdən orijinala daha yaxın, eyni zamanda yazıcının məqsədlərinə xidmət edən söz tapa bilərdilər.

«Süddə çəpiş» romanında Y.Polyakovun «женоненавистник» sözünün analogiyası üzrə yaratdığı «женоненасытник» neologizmi də işlədilir. Azərbaycan variantında müəlliflər bu sözləri sadəcə mənasını açmaqla tərcümə edibər. Женоненавистник – «qadınlara nifrət edən», женоненасытник – «qadınlardan doymaq bilməyən». «Süddə çəpiş» romanındakı fəsillərin adlarının əksəriyyəti dəqiq tərcümə olunmuşdur. Məlum olduğu kimi, başlıqların hər biri, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi məşhur ifadələrə, ədəbi faktlara, bədii əsərlərin adlarına və s. işarədir. Təəssüf ki, burada da bir sıra nöqsanlar vardır. Məsələn, romanın İncildəki «В начале было слово» ifadəsinə allüziya olan «В начале было пиво» adlanan fəslə «Öncə pivə oldu» kimi tərcümə edilib. Fransuaza Saqanın «Немного солнца в холодной воде» əsərinin adına işarə olan romanın «Немного солнца в похмельной крови» fəslə ümumiyyətlə diqqətdən kənardan qalaraq «Ertəsi gün» kimi tərcümə olunmuşdur.

Bütövlükdə isə Y.Polyakovun «Süddə çəpiş» romanının Azərbaycan dilinə tərcüməsini uğurlu hesab etmək olar, çünki tərcüməçilər əsasən orijinala mümkün olduğu qədər yaxınlaşa biliblər. Bu, həmçinin ən çətin məqamlardan birinə, romanda yer alan xeyli

sayda dörd misralıq şer mətnlərinin tərcümələrinə də aiddir. Həmin epiqramlar, yaxud onları sifarişlə yazan roman qəhrəmanının dili ilə desək «epiqramcıqlar», bu ya digər epizodun mahiyyətini, müəllif mövqeyini açmaq, söhbətin getdiyi zamanın ab-havasını hiss etmək, müəllifin bu və ya digər tarixi detallara münasibətini başa düşmək üçün çox vacibdir.

Özünü gözlənilmədən var-dövlətli hiss edərək məşhur artistlərin, müğənnilərin müşayiəti ilə teploxodda kef çəkən «yeni rus» Nedvijimetsin sifarişi ilə aşağıdakı epiqram yazılır: «Налоги несущественны, // Политика – былое, // Когда срываешь с женщины // Французское белье». Tərcümədə isə epiqram belə səslənir: «Nə vergi, nə para, // Siyasət, filan – // Qadın paltarını // Soyunan zaman». V.Jirinovskiye, M.Qorbaçova, B.Yeltsinə həsr olunmuş epiqramlar da eyni dərəcədə uğurla tərcümə olunmuşdur.

Romanın ilk səhifələrindən «maralovka» deyilən içkiylə rastlaşırıq. Müəllif bu içkinin keyfiyyətini belə şərh edir: «Настойка из моральных рогов, «мраловка», а «в Сибири такую настойку зовут «амораловкой» за ее неодолимо возбуждающее действие»/ Burada «мораль» və «maral» sözləri cinasdır. Tərcüməçilər hər şeyi olduğu kimi saxlayırlar, yəni Azərbaycan mətnində də bu içkini «amoralovka» və «maralovka» adlandırırlar, çünki hər iki söz (amoral, maral) rus və Azərbaycan dillərində eyni mənə tutumuna malikdir. Bununla belə qəribədir ki, orijinalda yer alan «настойка из моральных рогов» ifadəsi tərcümədə «içinə maral buynuzu salınmış içki» kimi verilir.

Tərcüməçilər çox vaxt söz, yaxud ifadənin uğurlu ekvivalenti axtarışlarında hərfi tərcüməyə yuvarlanmamaq üçün orijinaldan bir qədər uzaqlaşmağa üstünlük verib adekvat tərcüməyə nail olurlar. Məsələn «У застоя» restoranının adı «Durğunluğun sahilində», «погремушка гласности» ifadəsi «aşkarlığın zıncırovu» kimi tərcümə olunub və s.

«Süddə çəpiş» romanı, heç şübhəsiz, Yuri Polyakovun ən populyar əsəridir. Onu haqlı olaraq 1990-cı illərin ən yaxşı nəsr əsəri adlandırırdılar. Yumor, sarkazm, ifşaedici ironiya, ən başlıcası isə incə tapılmış məişət və portret detalları ilə zəngin olan kitab Rusiya tarixinin müəyyən mərhələsini, daha dəqiq desək yenidənqurma ərəfəsi zamanının bədii cəhətdən inandırıcı mənzərəsini yaratmağa imkan verib. Yaradıcı mühitə, ədəbiyyatçılara müraciət edən yazıçı heç bir qabiliyyəti olmayan adamı hamı tərəfindən qəbul edilən dahiyə çevirə

bilən «mexanizmləri» açıb göstərir. Romanda totalitar cəmiyyətdə istedadlı insanların, yaradıcı ziyalıların nümayəndələrinin başına gələn metamorfozalardan danışılır.

Yekunda aparılmış təhlildən irəli gələn nəticə və ümumiləşdirmələr yer almışdır.

Dissertasiyanın əsas müddəaları müəllifin aşağıdakı məqalə və tezislərində öz əksini tapmışdır:

1. О путях формирования русской постсоветской литературы // Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri, Bakı: Mütərcim, 2013, №1, c.195-199.
2. Основные тенденции развития литературы переходного этапа (конец XX - начало XXI века) // Філологічні науки. Полтава, 2013, №14, с. 50-56.
3. Взгляд на эпоху «уходящего социализма» и новая эстетика Юрия Полякова // Dil və ədəbiyyat. BDU, Bakı, 2014, № 2 (90), с.145-148.
4. «Козленок в молоке» Юрия Полякова на азербайджанском языке //Azərbaycanşünaslığın aktual problemləri. Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 91-ci dönmünə həsr olunmuş V Beynəlxalq elmi konfransın materialları. Bakı: Mütərcim, 2014, c.132-134.
5. Современность и ее проблемы в творчестве Ю.Полякова // Doktorantların və gənc tədqiqatçıların XIX Respublika elmi konfransının materialları. Bakı, 2015, II cild, с.97-99.
6. Социальный пафос в творчестве Ю.Полякова и его художественное воплощение // Dil və ədəbiyyat. BDU, Bakı, 2015, № 4 (96), с.188-190.
7. Специфика идиостиля Юрия Полякова // Таğıев oxuları, BSU. Bakı, 2016, №1, с.177-181.
8. Публицистика сопротивления в творчестве Ю.Полякова // Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. Bakı: Mütərcim, 2016, №1, с.168-169.
9. Литературная деятельность Ю.Полякова в переломный момент «перестройки» // Filologiya məsələləri. Bakı, 2016, № 2, s.171-176.
10. Идеино-художественное своеобразие романа Ю.Полякова «Козлёнок в молоке» // Гуманитарные исследования. Журнал фундаментальных и прикладных исследований. Астраханский государственный университет, 2016, №1(57), с.86-92.

Nigar Ilham Bunyadova

**Y. POLYAKOV'S CREATIVE ACTIVITY IN THE CONTEXT
OF THE CONTEMPORARY RUSSIAN LANGUAGE LITERATURE
(FROM REALISM TO POSTMODERNISM)**

Summary

Dissertation consists of introduction, three chapters, conclusion, and list of literature. In the introduction the actuality of the theme, is substantiated, aims and purposes are determined, characteristics of the level of study in the literature studies and methods of investigation are given, its scientific novelty, theoretical and practical significance as well as approbation and structure are informed about

The first chapter “The fundamental tendencies of the development of the modern Russian literature” consists of two subchapters. In the first subchapter called “Public and literary atmosphere at the end of XX-s and in the beginning of XXI century”- preconditions for underlying chronological segment in certain period are determined and main idea-esthetic processes that characterize that time are analyzed in a literal order. In the second subchapter entitled as “The main direction of the post-soviet prose” formation and content of different directions of literature, experimentations in the area of the form, appearance of new genres, new heroes etc. are informed about.

Second chapter entitled as “The peculiarities of Y.Polyakov’s realism” consists of two subchapters. The first subchapter – “Social dominance of Y. Polyakov’s works, created at the turn of the century” is devoted to the analyses of the beginning of writer’s creative way and also to the series of works in which the writer in realistic clue formulates themes and problems of soviet period from the context of new era. In the second subchapter entitled as “New approach” – to the era of “leaving socialism” and new esthetics” – Y.Polyakov’s works referring to new approach to the era of “leaving socialism” are analyzed.

In the third chapter “The peculiarities of postmodernist esthetics and novel “Kid goat in the milk”, consisting of the two subchapters one of the greatest novels of writer is analyzed. In one of the subchapters named “Kid goat in the milk” novel- parody to postmodernism” creative structure of the novel, written in 1993-1995, and published in 1996 is analyzed. The second subchapter entitled as “Kid goat in the milk” in the Azerbaijan language and its perceptions in Azerbaijan criticism – consists of the analyzes of perceptions of this novel by Azerbaijanian audience and its translation into Azerbaijanian language.

The basic results and conclusions of the research work have been summarized in the conclusion of the dissertation.

Çapa imzalanıb: 18.09.2015.
Format: 60x84 1/16. Tiraj: 100.

«Mütərcim» Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi
Bakı, Rəsul Rza küç., 125
tel./faks 596 21 44
e-mail: mutarjim@mail.ru